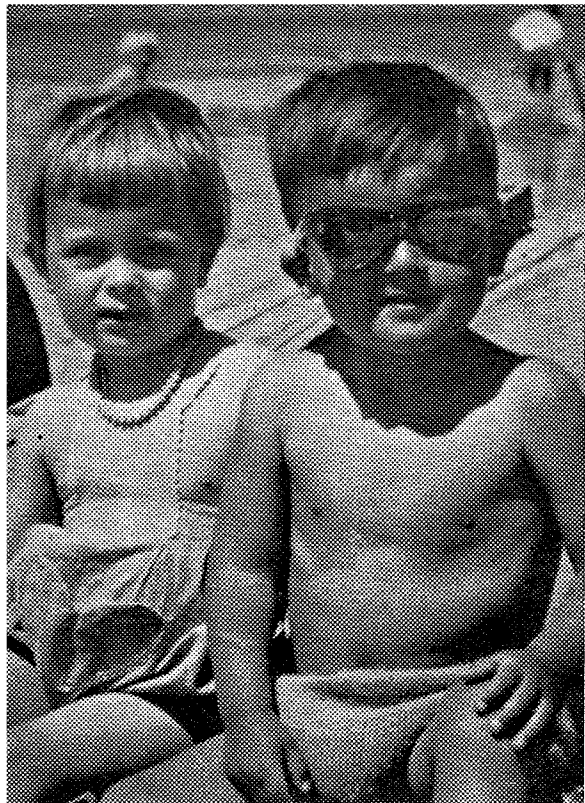

MENS en Wereld

Zon en schaduw

*E*n waarom op dit plaatsje ook niet dit: twee kleuters in badpak, spelend in het warme zand aan het strand. Dit is hoogzomer: de zon schijnt zó fel, dat papa zijn zoontje een zonnebril heeft moeten opzetten, zijn dochtertje kijkt wat verlegen naar het zwarte doosje, dat vader nu op ze richt: zou er heus een vogeltje uit komen? Zo, lezeressen en lezers, hopen wij dat Uw kinderen en U de komende weken zullen doorbrengen. Lang hebben wij, en U, er naar uitgekeken; maanden geleden al hebben wij plannen gemaakt voor die weken, waarin wij de dagelijkse zorgen en plichten mogen vergeten, waarin wij de steedse geuren en het lawaai kunnen ontvluchten, waarin wij onze gespannen zenuwen rust zullen geven. Het zijn veelal niet de moeilijkheden op kantoor of in fabriek, die de hevigste spanningen veroorzaken, niet de grote of kleinere zorgen van het gezin; wél de politieke tegenstellingen in de wereld, wél de dreigingen van atoom- en waterstofbommen. Wél de wankele vrede die ons vaak niet doet slapen. Hoe vreemd het ook is, iedere dag weer willen wij weten of Boelganin heus heeft gelachen tegen die en die Westerse diplomaat, en of Dulles niet weer een of andere boze rede heeft gehouden. Want van een glimlach meer of minder, een kwaad of een verzoenend woord van één man, schijnt soms de vrede, ons geluk afhankelijk te zijn. Altijd weer willen wij 't weten, behalve die paar weken als wij vakantie hebben, als wij weer kind met onze kinderen kunnen zijn. Wij hebben de laatste maanden niet eens gezien, dat Jantje een echte jongen met een brede borstkas en „spierballen” wordt, dat Marietje geen baby meer is maar een klein vrouwtje met een lief snuitje. Nu zij stil voor de lens zitten en wachten, tot het klikje van het fototoestel hun de vrijheid hergeeft, openbaart alle nieuws van onze kinderen zich plotseling aan onze verbaasde ogen. Dát maakt de vakantie tot een ontdekkingsstocht in eigen kring. Om het oude te laten slijten en het nieuwe ook als nieuw te zien, neemt de redactie de komende weken rust. Daarom verschijnt het volgende nummer van „Mens en Wereld” eerst op 20 Augustus. Mooi weer, dús een goede vakantie, dit is onze (ietwat egoïstische) wens aan U.

Europa wordt overgoten door de zon. Ontelbaren trekken uit hun huizen, uit de steden, trekken de deur achter zich dicht, zwermen uit en gaan genieten van de zon, van het luieren, van de inspanningen die niet nodig zijn. Het probleem van de vrijetijdsbesteding bestaat nu alleen in hoofden van verantwoordelijken op bureaux en in studeerkamers; het wordt door die ontelbaren zo maar opgelost. Zij zijn vrij, zijn zonder zorgen, zij zijn weg van werkring en al te vertrouwde omgeving. Zij zwemmen, fietsen, wandelen of liggen op hun rug en krijgen de bruine tint der luiheid. En dit jaar kan dat gebeuren omdat er hoop is dat Oost en West elkaar wat nader zullen komen en omdat de angst voor een catastrofe voorlopig gebannen is. Geen afgezegde reizen wegens dringend oorlogsgevaar, geen angstig grijpen naar de krant.

Genève houdt een belofte in, want nog nooit in de tien jaar koude oorlog is de wil om tot een oplossing te komen zo sterk geweest. Het is mogelijk dat er ook nu weer niets van terecht zal komen, maar de verwachting is er en de hoop doet leven. Maar de sterke zon geeft zwarte schaduwen. Er is het onvermijdelijke leed bij ontelbaren, door ziekte en dood, door verdriet en teleurstelling en ieder weet dat de ongelukken talrijk zullen zijn, waardoor velen plotseling weggerukt zullen worden, door een aanrijding op de weg, door een brand, door verdrinken, door de val in een afgrond. Soms te vermijden, soms onvermijdelijk, altijd wreed en definitief.

Er valt nog een schaduw. In Engeland is een jonge vrouw, die haar minnaar doodde, na een vonnis van haar leven beroofd. Een ontspoorde is ter dood gebracht, alsof wij nog in de tijd van het oog-om-oog, tand-om-tand leefden. Wraak in plaats van opvoeden, leed toebrengen in plaats van leed lenigen. Wat een smaad voor de Westerse wereld dat een land

dat voor ons allen streed en volhield tegen moderne barbaren zelf nog vasthoudt aan barbaarse overblijfselen.

En in de V.S. werd een 16-jarige negerjongen, die in een vechtpartij van twee groepen een kameraad doodde tot de elektrische stoel veroordeeld. Hij wacht op de executie. Denkt u zich eens in, een jongen van 16 jaar, wie weet vergiftigd door films, strips, verheerlijking van de gangsters, speelt zo echt, dat hij een moord begaat. Meent u dat een jongen van 16 jaar, die in zijn prille jaren alleen gehoord heeft van bombardementen, gesneuvelden, gedoden, die moest vereren hen die het grootste aantal Jappen of Jerries gedood hadden, onverbeterlijk zou zijn? Wat een afschuwelijk brevet van onvermogen geeft een land zichzelf wanneer het de doodstraf nog toepast. Nooit is die een oplossing.

Men kan in de zon gaan liggen, men kan reizen naar het andere eind van de wereld, de verantwoordelijkheid van allen voor allen heeft geen vakantie en blijft werken. De barbaarse overblijfselen uit een oude periode zullen moeten verdwijnen, want zij zijn een smet op wat wij beschaving plegen te noemen.

Misschien is deze negerjongen nog te redden. Velen moeten duidelijk merken dat dit probleem ons raakt en dat wij geen bewondering hebben voor de doodstraf. Nederlanders mogen dit zeggen omdat hier de doodstraf als sinds lang niet meer bestaat. Helaas is deze korte tijd, als nawee van de barbaarse oorlog teruggeweest. In een wereld waar aan zieken, invaliden, krankzinnigen de grootste zorg wordt besteed, blijft de schaduw dat de morele zieken geen recht meer hebben op hun leven, dat hun alle mogelijkheden om zich te verbeteren worden ontnomen. Die schaduw verkleint de ongestoordheid van het genieten in de zon. B.

KRITISCH ALLERLEI

Het „Haagsch Dagblad” (7-6) heeft zich geërgerd aan een artikel in het Antwerpse Handelsblad en terecht! Met instemming citeren wij o.a. het volgende van het H.D.:

„Er is kortgeleden hier ter stede een internationale Joodse bijeenkomst geweest, en het te Antwerpen verschijnend Handelsblad (niet te verwarren met de te goeder naam en faam bekend staande Amsterdamse krant van die naam) wijdt daar een stuk aan, dat de onschuldige titel „Buitenlands Overzicht” draagt, doch in feite een aanval is op de Joden, zo gemeen als wij sinds de Hitlerdagen niet hebben gelezen. Deze lieden huilen tranen met tuiten over de z.g. neo-nazisten, zegt het (Antwerps) Handelsblad, omdat die „de euvele moed hebben opgebracht, zich te verzetten tegen het feit, dat de Joodse stinkers nog langer de lakens uitdelen in de Europese landen en dat zij zich verrijken ten koste van ons allen.” Zo staat het er letterlijk..

Louis Broekmans, staat onder het stuk; en men weet dus nu, dat dit de Nederlandse vertaling is van Julius Streicher.”

In een serie belangwekkende artikelen „De automatisering van de productie” bespreekt de N.R.C. de gevolgen van de toenemende automatisering van de Amerikaanse industrie. Het blad (16-5) citeert o.m. een Amerikaanse publicatie, waarin óók de gevaren van dit proces aan de orde gesteld worden:

„Naarmate het leven en in het bijzonder de industrie gecompliceerder en technischer van aard wordt, wordt het gevaar van een culturele achterstand acuter. Men moet voorkomen, dat de Amerikanen worden getransformeerd „in hoog gespecialiseerde holbewoners” en ook in dit opzicht deelt de industrie in de verantwoordelijkheid van de gemeenschap...”

Prof. W. Schermerhorn gaat in zijn artikel „Samen wonen of samen leven” („Socialisme en Democratie”, April/Mei) na in hoe verre na de bevrijding de tegenstellingen binnen het Nederlandse volk verzwakt of versterkt zijn. Ten aanzien van het onderwijs merkt de oud-premier op:

„Wij aanvaarden in ons land het beginsel van de gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs. Maar het is moeilijk de uiterste consequenties te aanvaarden, waarmee men dit thans doorgevoerd wenst te zien. Het echec van Mansholt inzake de landbouwscholen met gemeenschappelijke proefvelden, de R.K. Middelbare Technische School in Hengelo, maar bovenal een raadsbesluit in Breda, waarbij aan de openbare H.B.S. tegen de voordracht in, een rooms-katholiek tot directeur

wordt benoemd onder passering van de voorgedragen niet-katholieke kandidaat, zijn evenzeer, zij het verschillende tekenen van de machtsstrijd, die zich op dit gebied afspeelt. Vooral dat raadsbesluit is uitermate gevaarlijk, omdat het ons duwt in de Belgische richting, waarbij men vergeet, dat de openbare school te allen tijde de plaats moet zijn, waar het niet-katholieke kind beveiligd is tegen katholieke beïnvloeding. Daar, waar het openbare onderwijs eveneens tot rooms-katholiek onderwijs is gemaakt, wordt de pacificatie geweld aangedaan.”

Wij knipten uit „De Volkskrant” een stukje van het verslag van haar Brusselse correspondent over de betoging van de Belgische katholieke partij tegen de thans door de Belgische Tweede Kamer aanvaarde schoolwetten. Nadat de correspondent constateert, dat in Vlaanderen deze betogingen niet werden verboden, zoals destijds in Brussel, zegt hij:

„Het gevolg was weldadig. Alleen op de Visserskaai te Oosten-de viel een incident voor, waaronder een caféterras zwaar te lijden had. De demonstranten hadden daar Franck van Acker, de zoon van de Belgische premier, achter een biertje ontdekt. De stoet wilde niet verder gaan alvorens dit jongmens, dat met de schooloorlog slechts zijdelings geparenteerd is, onder luid gerucht van voetzoekers en gebroken ruiten verwijderd was. Bij deze operatie werd een gendarme gewond.”

Wij vrezen, dat noch de gewonde gendarme noch Franck van Acker nu overtuigd zijn. De argumenten waren wel erg krachtig en de actie meer „gewelddadig” dan „weldadig”.

Collard, de Belgische minister die zich door zijn onderwijs-wet de woede van het blijkbaar wel zeer emotionele katholieke volksdeel in België op de hals haalde, heeft een verzameling aangelegd van — om zijn eigen woorden te citeren — „voorwerpen, tekeningen en dagblauitknipsels die bewijzen hoe laag een door haat gedreven mens kan vallen, en welke domme, wrede streken hij kan uithalen.”

Op de jaarlijkse vergadering van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren zijn blijkens een verslag in de N.R.C. (6-6) enkele behartenswaardige dingen gezegd door de directeur, de heer G. Nieuwenhuijsen in zijn rede „Dierenbescherming geen hobby maar opdracht.” Alle dierenbescherming moet beginnen bij de mens, zo zei spreker. Waar het dier niet wordt geholpen, moet de mens innerlijk worden veranderd. Dierenbescherming

mag geen hobby zijn. Waar dit het geval is, zal het dier er onder lijden. Er is sprake van een opdracht: waar het dier wordt geholpen, wordt de belevens van het mens-zijn verhoogd.

Meer dan ergerlijk is het brutale optreden van sommige oud-nazi's in Duitsland, die blijkbaar niets geleerd en niets begrepen hebben. „De Volkskrant” (18-6) maakte melding van enkele gevallen waaruit blijkt, dat Hitler's benedeleden in Beieren nog steeds acties voeren. Het meest frappant is wel het optreden van dr Julius Lippert, eens hoofdredacteur van Göbbels' blad „Der Angriff”, die onlangs een boek liet verschijnen. Wij citeren „De Volkskrant”:

„In het boek schreef dr Lippert over „de slachtoffers van het nazi-regiem”, maar de ex-Oberbürgermeister zette zelf deze woorden tussen aanhalingstekens, omdat hij blijkbaar niet gelooft, dat er zodanige slachtoffers bestaan: „Zogenaamd heeft men hen gefolterd. Daar is niets van waar. De een of andere arrestant heeft misschien wel eens wegens brutaliteit een oorvijs gekregen”. In 1933 schreef dr Lippert als hoofdredacteur van „der Angriff”, dat tegenover de Joden „elke, maar dan ook elke actie zedelijk gerechtvaardigd is”.

Van katholieke zijde is gelukkig meer dan eens critiek geleverd op de rassendiscriminatie en op de theologische stellingen, die moeten dienen ter verdediging daarvan. In het Vlaamse dagblad „De Standaard” (12-6) lezen wij o.m. deze kritische beschouwing over de discriminatie van de neger in de V.S.:

„Alle instellingen van de anti-negertheorieën in Amerika danken hun ontstaan aan de noodzakelijkheid van deze verdediging, zoals b.v. de neger is een heiden, de afstammeling van Chaam, de zoon van Noë, door God vervloekt, hij is dus bestemd om slaaf te zijn. Nadat deze theorieën niet meer houdbaar waren, omdat 't dwaaltheorieën zijn, werden zij dan door andere vervangen; de neger is een abnormaal wezen, slechts voor handenarbeid geschikt, hij is lui, verkwistend, vuil en van natuur

misdadig. De duivel is zwart. Ook deze theorieën hebben hun fundament verloren, maar het vooroordeel, waarop zij gebaseerd waren, is desniettemin blijven bestaan. Het godsdienstig vooroordeel tegen de negers was eveneens een van de sterkste. Wie toch heeft zich deze gruwzame zonde tegen de naastenliefde naast de primitieve godsdienstige traditie van Noord-Amerika veroorloofd?”

Rassenscheiding tussen blanken en negers op openbare scholen moet zo snel mogelijk eindigen, heeft het Hoogerechtshof in Washington bepaald. Het Hof zei echter dat bij de uitvoering van deze order rekening moet worden gehouden met plaatselijke toestanden. Lagere gerechtshoven hebben de bevoegdheid te beslissen of plaatselijke schoolbesturen het besluit naar behoren opvolgen. Het Hof verklaarde, dat het verwacht, dat zijn besluit zo spoedig mogelijk geheel ten uitvoer zal worden gelegd.

Zo nadert de rassendiscriminatie in de Verenigde Staten snel haar einde. Laten wij hopen, dat andere landen, waar men nog — al dan niet op godsdienstige gronden — bepaalde rassen en klassen als „minderwaardig” beschouwt, door de wereldopinie gedwongen worden dit goede voorbeeld te volgen.

„De Linie”, het bekende katholieke weekblad, (21-5) vermeldt een bericht uit haar Belgische zusterblad „De Linie”, waarin gesuggereerd wordt, dat de Belgische minister Van Acker voor een Vrijmetselaarsloge gesproken zou hebben. „De Linie” merkt op, dat indien dit waar zou zijn „dan ook in de ontwikkeling van de huidige schoolstrijd, met zijn evident anticlericale signatuur, een en ander verklaard zou worden.” „De Linie” zoekt voor het ontstaan van de schoolstrijd wel erg simplistische verklaringen! Blijkbaar is men in deze kringen wel erg onder de indruk van de invloed van de vrijmetselarij. Maar wij vragen ons af of dergelijke simplificaties niet nog meer verwarring en wanbegrip zullen stichten.

NOORDZEE

Met ander hart ben ik tot u gekomen,
met andere ogen, zee, leer ik u zien.
Ik heb uw wezen in mij opgenomen,
uw troost, uw dreigementen, en sindsdien

weet ik mij meer dan ooit aan u gebonden
— niet om de kracht zozeer die u vervult
wanneer gij breekt en raast uit duizend monden,
maar om uw regelmaat, om het geduld

van almaar volgehouden gaan en keren,
om beurten op en af, zonder respijt.
— Laat mij het vlieden van de dagen leren,
aan u is er geen tijd.

HERWIG HENSEN (geb. 1917)

Uit: Alles is verband (Manteau, Brussel)

De affaire-Schlüter en het andere Duitsland

Het kan ons niet onverschillig laten, op welke wijze de geestelijke ontwikkeling in Duitsland verder gaat: niet als Nederlands volk, maar ook niet als humanisten, omdat het bestaan van onze Duitse geestverwanten er mee gemoeid is.

Wat is de aanleiding van deze opmerking? In het „land” Niedersachsen (Hannover) had de regering, samengesteld door het „burgerblok”, Schlüter ingehaald als minister van Onderwijs. Zijn voorganger, Voigt, was een man van het verzet van vóór 1945, Schlüter van ná 1945: hij kwam uit de nazi-hoek.

En nu gebeurde er iets heel onverwachts: de universiteit van Göttingen – centrum van wetenschappelijk en natuurwetenschappelijk onderzoek – protesteerde tegen Schlüter's benoeming. De rector stelde zijn ambt ter beschikking, hoogleraren, studenten, rectoren van kweekscholen (behalve de twee rooms-katholieke) sloten zich bij zijn protest aan. Ook uit Keulen, waar de Duitse onderwijzers-organisaties gemeenschappelijk in de jaarlijkse vergadering bijeen waren, klonk protest. Ik heb als gast en spreker aan deze vergadering deelgenomen: het protest kwam beslist niet uit de politieke hoek; wat er uit sprak was veeleer het gevoel voor menselijk en democratisch fatsoen. „Zo iets doet men eenvoudig niet,” zei een hooggeplaatste, niet-socialistische ambtenaar tegen mij.

Wat is het, wat men „eenvoudig niet behoort te doen?” Na de nederlaag van het Teutonisme eerst heel lief met Europa en democratie beginnen, en dan via deze democratie de oude ideeën laten herleven. En nog misselijker acht men het, als (zogenaamde) democratische leiders menen, dat in een democratie het volk volgens het meest democratische kiesstelsel ter wereld zijn vertegenwoordigers in raden en parlement mag kiezen, doch daarna niet mag zeuren en zich met dingen bemoeien, die het niets aangaan.

Dat zich, voor Duitsland aanzienlijke, groepen intellectuelen door deze dom-brutale nazimethoden niet hebben laten overbluffen is hoopgevend. Als onze universiteiten inderdaad nog universeel waren en zich voor de geestelijke éénwording van Europa net zo verantwoordelijk voelden als de kolen- en staalbeheerders voor de materiële, dan zouden zij aan de rector van de universiteit in Göttingen een plechtige oorkonde moeten sturen, waarin moest staan dat hij „de Europa se bene meritum esse” – „Dat hij zich zeer verdienstelijk had gemaakt voor Europa”.

Er zit nog een andere kant aan deze gebeurtenis, die ons buiten het politieke om interesseert: na 1945 behoorde de universiteit van Göttingen tot de meest doelbewuste bestrijders van de zogenaamde „schlagende Verbindungen” en het principe van deze studenten-organisaties, de „satisfactie”, d.w.z. de plicht en het recht van de student zijn „eer” door middel van het duel te verdedigen. De gekerfde gezichten en de daarbij passende kraakstemmen – die veelal het gevolg waren van dergelijke duels – zijn ons nog goed bekend. Zoals men weet vormde dit „eer- en satisfactie-begrip” een van de meest

essentiële krachten van het Duitse militarisme, dat sedert Bismarck de gehele Duitse samenleving vergiftigde.

Als wij dit zien in samenhang met Göttingen's optreden in het geval-Schlüter dan blijkt weer, dat de democratie geen politiek systeem is, dat men al naar gelang het staatkundige windje waait gebruikt of buiten werking stelt, maar een in het volk wortelende en spontaan reagerende gezindheid.

Nóg een opmerking: in 1837 bedankten zeven Göttinger hoogleraren voor hun ambt, omdat hun koning met de Grondwet had geknoeid. Onder hen waren de gebroeders Grimm, Gervinus en Dahlmann, Duitslands bekendste taal- en geschiedkundigen. Nu is de Göttinger universiteit niet altijd een centrum van geestelijk verzet geweest. Heinrich Heine heeft in zijn „Harzreise” de draak gestoken met dit instituut, zoals allang voor hem Lichtenberg alle fiolen van zijn spot er over had uitgegoten. Maar nú protesteren mannen als prof. Hahn en prof. Heisenberg tegen Schlüter en uit alle uitlatingen blijkt, dat de zeven Göttinger hoogleraren van 1837 niet vergeten zijn, dat zij en hun daad stimulerend en richtinggevend achter de zware besluiten der Duitse geleerden hebben gestaan.

De Duitse herbewapening zal weliswaar uit geheel andere tradities haar krachten trekken en van de weeromstuit die tradities tot nieuw leven wekken. Reden te meer voor ons om duidelijk te doen blijken, welke Duitse tradities voor ons en Europa het meest waardevol zijn.

HEIN HERBERS

„Kroniek van Kunst en Kultuur” bestaat twintig jaar

Ik wil met u een terrein verkennen, dat ons zinnelijk leven raakt, ons leven voor zover onze zinnen het ons meedelen, voor zover we het dus met en door onze zinnen ervaren.

Zoals bij elke indeling kan ook hier de mens min of meer globaal bij een groep worden ondergebracht, die voornamelijk op indrukken reageert, opgedaan door het oor, of bij een groep die het sterkst het beleven, dus het leven, ondergaat door wat zijn oog bereikt. Het is sedert lang bekend, dat de meeste mensen, hoe gevoelig ook voor geluid (ongevormde trilling) en voor klank (gevormde trilling) de wezenlijkste indrukken voor hun geestelijk maar ook voor hun stoffelijk bestaan via het oog ontvangen: denkt u slechts aan waarschuwingssignalen.

Wanneer u hierbij bepeinst, dat zelfs op het sinds jaar en dag waargenomen stoffelijke reacties van het oog bij verschillende mensen bijna onthutsend uiteenlopen – wat o.a. bij getuigenverhoren aan het licht komt, als het bijvoorbeeld het uiterlijk van een verdachte betreft, of simpelweg over de hoogte, de breedte en de lengte van een tafel – dan zult u zich kunnen voorstellen hoe uiteenlopend wel de impressies moeten zijn die de scheppingen der beeldende kunst op verschillende mensen hebben.

Tot de beeldende kunst rekenen we de schilderkunst, de beeldhouwkunst, de dans, de pantomime, maar tot op zekere hoogte niet minder de belichting of de inrichting van een interieur. Met deze uitingen van de menselijke geest zijn we in ons leven echter heel wat later in contact gekomen dan met de afmetingen van boven bedoelde tafel. Als nu al de mens op stoffelijk gebied aan zoveel misvatting blootstaat, hoeveel te gereder zal hij dan bij zijn geringere geschooldheid op het geestelijke domein der kunst het spoor bijster raken.

Is hier niets aan te doen? Is er een gids?

Niemand staat graag ergens helemaal buiten. Een leegte geeft een gevoel van beklemming, maar de gewaarwording midden in een labyrint te staan, benauwt ons niet minder. Na de eerste stuntelige stapjes merkt men pas recht hoeveel gevoel voor richting nog ontbreekt om zich

enigszins vrij te bewegen. Onze eerste impuls zal dan ook zijn bij deze onzekere schreden de hand naar een houvast uit te steken.

Dit geldt voor het lichamelijke, het geldt evengoed voor het geestelijke. Evenals we voor de oefening van ons denken en de uitbreiding van ons weten leiding kunnen krijgen, is er hulp voor de ontwikkeling van onze zintuigen. Door de oefening er van en door de leidraad die ons hierbij wordt gegeven opent zich de mogelijkheid door te dringen, of verder door te dringen, op het terrein van dat, wat ons door de zinnen in de beeldende kunst wordt geopenbaard. Deze hulp en leidraad vinden we in ons Nederlandse tijdschrift „Kroniek van Kunst en Kultuur”, een tijdschrift dat het gemakkelijk met het allerbeste in het buitenland op het gebied der beeldende kunst kan opnemen. Zowel de teksten als de afbeeldingen zijn in het buitenland zeer in aanzien, zodat we er terdege trots op mogen zijn, dat we in ons kleine land zulk een tijdschrift al zo'n reeks van jaren hebben weten te behouden. Inderdaad een prestatie voor een land met „beeldenstorm”, vroeger en steeds nog, gezien het in beslag nemen van plaatwerken en het bevuilen of beschadigen van beeldhouwwerken dat hier nogal eens wil voorkomen. Enige tijd geleden viel „Bartje” aan dit vandalisme ten offer, maar ook Hooft en Heijermans werd „wraak aangedaan”. Alsof het oude goden waren!

Om te leren waarderen, om het leven in zijn vele facetten te kunnen genieten, is kennis, en voor kennis is voorlichting nodig. Deze verschaft u de „Kroniek van Kunst en Kultuur”. Uitgeverij „Contact”, Amsterdam-C, Prinsengracht 795. Naar ieder nieuw nummer wordt dan ook verlangend uitgezien, heus niet iets waarop vele kunstredacties na twintig jaar kunnen bogen. Een jubileum, waarbij behalve voor de onvermoeide medewerkers, zeer beslist ook een woord van hulde past voor de onverschrokken uitgever.

TIL BRUGMAN

Afschaffing „kerkespraak” was oorzaak van onkerkelijkheid

Voor het ontstaan en de groei van de onkerkelijkheid in ons land noemen de vele geschriften, die aan dit verschijnsel zijn gewijd, verscheidene oorzaken. Op één verschijnsel echter, dat eerst verminderde belangstelling voor de kerk, later wellicht onkerkelijkheid heeft veroorzaakt – vooral op het platteland – is tot nu minder licht gevallen dan het verdient, namelijk de devaluatie van de kerk als „nieuwsorgaan”. Hoewel ’t zeker niet in de eerste plaats zijn opzet was heeft dr H. J. Prakke in zijn boekje „Kerkgang om nieuws” (verschenen bij Van Gorcum en Comp., Assen) deze oorzaak van onkerkelijkheid duidelijk aangetoond en boeiend beschreven.

Niet in de eerste plaats zijn opzet, inderdaad, want dr Prakke's studie – die tot ondertitel draagt „De Kerkespraak, praejournalistische nieuwsvoorziening ten plattelande” – is bedoeld als bijdrage tot de perswetenschap. Hij beschrijft primair, welke functie de kerk heeft gehad bij de voorlichting van haar bezoekers en bij het doorgeven van het gewichtigste nieuws. Maar als hij komt tot de conclusies, dan suggereert hij dat het uiteindelijk de Synode der Hervormde Kerk zelf is geweest, die met het nieuws een deel der Zondagse bezoekers de kerk uit dreef.

Om deze vreemde situatie enigszins te begrijpen de volgende korte schets: vóór de tweede helft der vorige eeuw was een belangrijk deel der plattelanders voor het lessen van hun nieuwsdorst – die kennelijk altijd heeft bestaan, in onze dagen echter is verhevigd – vrijwel geheel aangewezen op de Zondagse kerkgang. Dan toch ontmoette hij zijn dorpsgenoten, dan kon hij spreken over de stand der gewassen, dan dronk hij een glas met de kooplieden die van verre kwamen, die hem konden verhalen over het leven in de steden of in vreemde landen. Van een dagbladwezen in de huidige zin was geen sprake: dat kon pas bloeien bij de gratie van een vèrgaande technische ontwikkeling (zetmachines, rotatiepers, telefoon, telegraaf en later: telex, radio en televisie) en de afschaffing van het dagbladzegel in 1869, waardoor de kranten belangrijk goedkoper, dus meer binnen het bereik van de gewone man kwamen.

Ook het profane boek was nog niet tot de plattelanders doorgedrongen: vóór 1856 was – blijkens een citaat uit een rapport, vermeld in dr Prakke's boek – de Bijbel veelal het enige boek, dat men in de hofsteden aantrof. Soms lag daarnaast een almanak, maar dat was dan ook alles. „De Bijbel en Vader Cats las je; nieuws hóórde je. En dat vooral 's Zondags.” Daar komt uiteraard bij, dat „er vele lieden ten plattelande aangetroffen werden, die in het geheel niet of slechts gebrekkig lezen konden.” Zij zeker moesten het nieuws hóren.

Welk nieuws? Wel, alle! De voorgenomen huwelijken, de naamgeving bij doopsbediening, wie er gestorven was, maar ook wanneer er markt was hier en daar, waar verkopeningen werden gehouden, mededelingen van gemeentebesturen over velerlei overheidszaken, verklaringen over belastingen, maatregelen tegen ziekte, dat er een onderwijzer werd gevraagd „die voor het aflezen en aanplakken van Lands- en Dorpspublicatiën f 9.– 's jaars extra” wilde verdienen en nog eens „als grafdelver en klokluider f 28.–”, zoals dat in Noordeloos, Alblasserwaard, in 1832 geschiedde. Als er een rond-

reizende wonderdokter op komst was of een nieuwe trekschuit in de vaart kwam (nog in 1879!), de plattelanders vernam het van de kansel of ten minste, in de kerk. Ook aanbevelingen voor verkiezingen, verboden voor het laten malen van meel, voorschriften omtrent het hakken van akkermaalshout, aankondiging voor „het snijden der honden van de zoogenaamde Raas-ader” (tegen hondsdoelheid!), het verkopen van varkens, opgave van „gedekte merriën”, aanstelling van nieuwe burgemeesters, lotingen voor de Nationale Militie enz.

Al deze zaken deden sommige kerkbestuurders en predikanten tenslotte de gal overlopen vooral omdat hun was gebleken, „dat de boeren vlijtiger en aandachtiger en wakkerder, dan na de Predikatiën, plegen te luisteren na de koop en op te merken de gelegentheid, en conditiën”. De eerste aanval deed het Klassikaal Bestuur van Winschoten, dat in 1816 besloot er naar te streven „de kerk weer meer haar centrale plaats in de samenleving” te hergeven en merkwaardigerwijze er door dit streven toe meewerkte, dat zij het vooral de laatste eeuw in steeds mindere mate werd.

Aanvankelijk had de actie tot „rechtsherstel” maar matig succes. Vreesden scherper ziende predikanten en kerkbestuurders toen al, dat zij met het nieuws de kerkgangers zouden kwijt raken? Hoe dan ook, vrijwel het enige dat de Synode in 1817 kon bereiken was, dat niet meer

DE KERKESPRAAK

Reconstructie door Johannes Mulders, illustratie uit „Kerkgang om nieuws”

de predikanten, maar kosters en speciale voorlezers (veelal de vèr ondergewaardeerde en slecht betaalde onderwijzers, die trouwens dikwijls ook koster waren) de afkondigingen deden en dat dit niet meer geschiedde vanaf de kansel.

Nieuwe stormlopen op het instituut „kerkespraak” leidden in 1841 tot een enquête over de vraag, in hoeverre nog „het kwaad van de kerkespraak” bestond, en hoe het uitgebannen zou kunnen worden. Het blijkt dán nog overal welig te tieren. Enkele „Grietmannen” – bestuurders van grietenijen, verenigingen van Friese dorpen, die in 1851 werden opgeheven om plaats te maken voor gemeenten – wijzen er op, dat de kerk de enige geschikte plaats is, ook dán nog, om het nieuws te vernemen. Buiten de kerk was dikwijls geen daartoe bruikbaar lokaal, en naar de kroeg wilden verscheidene predikanten en kerkbestuurders hun gemeentenaren kennelijk niet jagen. De Synode echter verenigde zich met de conclusies van een rapport waarin het heette, „bijzonder in de Provincie Groningen (waar de kerkespraak sterk verankerd was) niet buiten noodzaak en, in allen gevalle, niet buiten uitdrukkelijke toestemming en goedkeuring van Predikanten en Kerkeraden, in de kerken der Hervormden afkondigingen geschieden (mochten), die met de Godsdienst in geenerlei verband staan.”

Maar het platteland verweerde zich met tand en tand tegen de afschaffing van de kerkespraak, om de doodsimpele reden, dat het haar niet missen kón. Pogingen tot aflezing der belangrijkste nieuwtjes vanaf de stadhuisen faalden, omdat ons klimaat zich meestal niet leent voor dergelijke openlucht-luisterbijeenkomsten. In de kroeg hoorde men wel veel nieuws, maar lang niet alle en zeker niet het officiële. Toch wonnen de anti-kerkesprakkers steeds meer veld op hun tegenstrevers en tenslotte moesten deze vluchten van het strijdtterrein. Nog waren de kranten er niet om de kerk als nieuwsorgaan te vervangen.

Toen ze er eenmaal waren en financieel bereikbaar werden ook voor het in het achterland wonende keuterboertje, toen het plattlandsblad ook hem kon voorlichten over alles, waarin hij belang stelde, tóén schoot het kerkbezoek er nog wel eens bij in. De negentiende-eeuwse schrijver Harm Tiesing van Borger, die heel curieuze dingen over de betekenis van de kerkespraak heeft verteld, zag in de afschaffing er van aanleiding tot verminderde kerkgang „en hij zag scherp”, constateert dr Prakke. Ook het gedenkboek „Honderd jaar plattlandsleven in Groningen” – in 1952 uitgegeven door de Groninger Maatschappij van Landbouw – spreekt van „een zekere teruggang in het algemene kerkbezoek naast een opgang van de couranti”. De maatregelen, die de kerkbesturen namen om het bezoek te stimuleren – b.v. door te zorgen voor verwarming („ook onze oude kerk met een dag de warmte van een kachel zal gaan gevoelen”, heet het tijdens de jaren tachtig in een Drents blad) – werkten kennelijk weinig uit.

Ongetwijfeld heeft men alle mogelijke moeite gedaan de leemte, die het uitbannen der kerkespraak schiep, te vullen: als paddestoelen staken honderden kerkelijke bladen en blaadjes hun kopjes boven kerkelijke aarde. In de laatste tientallen jaren hebben omroepverenigingen van kerkelijke signatuur zich beijverd de kerkespraak in het moderne vlak te brengen. Zeker blijft toch dat – om met dr Prakke te spreken – „de verlichte vernieuwingswil, die in de eerste helft van de 19de eeuw, onder de vaan van Scheiding van Kerk en Staat het instituut der „kerkespraak” (waar dit – nog – bestond) de kerk uitdreef, ook een uiteengaan van kerk en wereld bevorderde”. Met onze woorden: de onkerkelijkheid bevorderde. Die achterstand heeft de gezamenlijke inspanning van kerkelijke pers en kerkelijke radio-omroep niet meer kunnen inhalen.

J. v. S.

Over onkerkelijkheid in onze tijd (2)

In het eerste artikel over het hierboven genoemde onderwerp, naar aanleiding van de studie van de Gentse hoogleraar Dhondt, kwamen eerst ter sprake enkele kwesties betreffende de methode van onderzoek en daarna de stand van de onkerkelijkheid in verschillende Europese landen. We zullen nu prof. Dhondt nog even volgen, wanneer hij na Spanje en Italië, in andere landen nagaat wat er in aan de hand is.

Duitsland biedt weinig cijfers en deze hebben meest betrekking op de katholieke bevolking. Dhondt noemt een percentage van ca. 53, dat zijn Pasen houdt, waarbij we in rekening moeten brengen een aanzienlijk aantal kinderen en anderen die niet uit vrije wil hun kerkelijke plichten vervullen. Ook hier speelt het conformisme op het platte land een rol, zodat de cijfers in de steden een lager percentage aangeven: in Keulen bijv. houden maar 30 pct der katholieken hun Pasen. Betrekken wij de vele protestanten, onder wie de onkerkelijkheid veel groter is, in het totale cijfer, dan wordt de 53 pct stukken lager.

Engeland blijkt buitengewoon onkerkelijk te zijn. Sociologen schatten dat slechts een kwart van de bevolking deel neemt aan het kerkelijke leven. Bij een opinieonderzoek naar het geloof in het hiernamaals bleek het percentage gelovigen aanmerkelijk lager te liggen dan 25. Dhondt stelt vast, dat Engeland veel meer onkerkelijkt is dan Frankrijk, wat op het eerste gezicht verbaast. Voor Frankrijk komt hij op een percentage van ca. 40, dat min of meer regelmatig zijn kerkelijke plichten vervult; dit betreft alleen de meerderjarigen. Detailcijfers zijn hier overvloediger en daaruit blijkt, dat de vier randgebieden tamelijk kerkelijk zijn. In de steden liggen de cijfers weer veel lager, hoewel Frankrijk ook het verschijnsel vertoont van zeer onkerkelijke plattelandstreken. In Parijs gaat niet meer dan 19 pct der bevolking ter kerke en in verscheidene industriegebieden komt het aantal paschanten niet hoger dan 10 pct.

In België is vooral de kerkgang onderzocht. Voor geheel België komt Dhondt, na correctie van de gegevens, op een gemiddelde van 47-48 pct, maar hij acht dit te hoog. De tegenstelling Vlaanderen-Wallonië blijkt van minder belang te zijn dan het onderscheid tussen het stedelijk en industrieel gebied enerzijds en anderzijds de landbouwgebieden. Over Nederland kunnen we kort zijn. Men weet, dat hier nominaal 17 pct bewust onkerkelijken zijn volgens de volkstelling van 1947; verder blijkt onder de katholieken het aantal paschanten hoog, uitgezonderd weer in de steden.

Prof. Dhondt vestigt ook nog even de aandacht op het feit, dat in Azië en Afrika van alle westerse cultuurverschijnselen de godsdienst het minst gretig is overgenomen, ondanks de grote inspanningen juist op dit terrein. En de bewustwording van de niet-blanke bevolking zal het bekeringswerk nog meer bemoeilijken.

Er wordt wel eens gewezen op het zo „door en door katholieke” Zuid-Amerika, maar in wezen is daar de toestand voor de kerk in het geheel niet zo schitterend. Wij kunnen hierbij

ook denken aan de spanning tussen de peronisten en katholieken in Argentinië. En merkwaardig genoeg maakt in Zuid-Amerika het protestantisme grote vorderingen: het aantal protestanten liep van 700.000 in 1925 op tot 4.500.000 thans.

In Noord-Amerika is dit net andersom. Theoretisch is dit protestants, maar de katholieken gaan vooruit: in tien jaar, van 1942 tot 1952 steeg hun aantal van 22,5 miljoen tot 29,4 miljoen, nominaal dan.

Prof. Dhondt is er van overtuigd, dat vergelijkingen in het algemeen moeilijk te maken zijn, omdat naar zoveel uiteenlopende methodes cijfers zijn verzameld. Maar ofschoon hij de beperkte mogelijkheid van de statistiek terdege inziet en weet, dat daar de kerkelijkheid te hoog wordt berekend, waar men de gelovigen meent te tellen en dat zij daar te laag wordt geschat, waar men de „luie gelovigen” tot de onkerkelijken rekent, toch hebben de cijfers deze waarde volgens hem, dat zij, ook waar zij het juiste percentage niet aangeven, een duidelijke tendens in het licht stellen.

Van waarde zijn volgens hem alleen die cijfers, waarbij rekening is gehouden met de volwassenen. Nog beter is het als slechts de volwassen mannen in het onderzoek zijn betrokken, omdat deze groep sociaal-economisch van het grootste belang is. Dhondt resumeert dan zijn belangrijkste cijfers als volgt:

Spanje: kerkelijkheid onder volwassen mannen 20 pct;

Duitsland: kerkelijkheid der totale bevolking: lager dan 50 pct;

Engeland: kerkelijkheid op totale volwassen bevolking: lager dan 25 pct;

Frankrijk: kerkelijkheid op totale volwassen bevolking: tussen 40,8-33 pct;

Frankrijk: bewuste onkerkelijkheid 32 pct;

België: kerkelijkheid op totale bevolking: ongeveer 47-48 pct;

Nederland: bewuste onkerkelijkheid 17 pct.

De algemene conclusie, die hieruit te trekken valt, een conclusie die een zeer verschillende intensiteit onderstelt naar de verschillende

landen, maar die, naar het oordeel van Dhondt in het algemeen absoluut is (misschien met een uitzondering voor Nederland, schrijft hij) luidt: *de kerkelijken zijn in de minderheid.*

Dit wil niet zeggen, dat de bewust onkerkelijken in de meerderheid zijn; vrij zeker zijn zij minder talrijk dan de kerkelijken. De dominerende groep bestaat uit de onverschilligen, de conformisten en hen, die zich zelf wel kerkelijk noemen, doch met de kerk geen binding hebben. Maar deze toestand wijst wel op een *evolutie van kerkelijkheid naar onkerkelijkheid.*

De schrijver wil nu in het kort nagaan, wanneer en hoe de huidige toestand is ontstaan. Uit gebrek aan tellingen in het verleden, is dit onderzoek uiteraard lastig. Maar wij mogen wel uitgaan van een voorheen bestaande kwasi-algemene kerkelijkheid. Ook toen zal er wel een en ander ontbroken hebben aan stipte naleving van kerkelijke plichten, voortkomend uit luiheid en slordigheid, maar er was weinig onkerkelijkheid die een bewust anti-godsdiensstige strekking had. De eerste doorbraak van bewuste onkerkelijkheid is te zoeken in het Frankrijk van de achttiende eeuw, bij de burgerij en, in onmiddellijk verband met de Franse revolutie, ook bij bredere volkslagen. In de negentiende eeuw zijn hier en daar gegevens te vinden, die er op wijzen, dat er, naar gelang deze eeuw vorderde, in bepaalde streken, onder bepaalde omstandigheden, snelle evoluties naar de onkerkelijkheid plaats vonden. In de twintigste eeuw wordt het tempo langzaam sneller en begint het verschijnsel nog meer massaal te worden.

Er zijn op- en neergangen. De eerste wereldoorlog bijvoorbeeld bewerkt, dat een verregaande graad van onkerkelijkheid van voordien een reactie laat zien, bijv. in Frankrijk, waarover nog al wat cijfers van bepaalde steden en streken voorhanden zijn. Maar ofschoon dan (als voorbeeld worden de cijfers over de stad Limoges vermeld) de percentages van ongedoopten snel teruglopen, blijven toch die van de burgerlijke huwelijken constant vooruitgaan.

Alle confessies zijn in deze achteruitgang betrokken, maar het is zeer interessant na te gaan, voor zover mogelijk, in welke mate. Waar de katholieken numeriek volkomen overwegen, als in Spanje, Italië, Frankrijk en België, komt de achteruitgang der kerkelijkheid uiteraard op rekening van het katholicisme. Waar de katholieken daarentegen een machtige protestantse kerk en protestantse groepen tegenover zich vinden, leveren de protestanten praktisch de onkerkelijken, ofschoon ook daar, als in Nederland en Engeland, de katholieken veren moeten laten.

Over de sociale aspecten en een proeve van verklaring in het laatste artikel.

O. NOORDENBOS

Emigratie of migratie?

ZOALS men weet, geeft de Nederlandse regering grote bedragen uit voor de emigratie van Nederlanders naar vele verre landen, omdat Nederland overbevolkt is en er voor een groot deel van zijn inwoners ondanks industrialisatie op den duur geen bestaan te vinden zal zijn.

Volgens de (Rooms-) Katholieke Illustratie (26 Maart) doorkruist de (Rooms-) Katholieke Arbeiders-Jeugdbeweging deze activiteit door een stelsel van migratie, overbrenging van jongeren. De heer Th. Kooops is de vrijgestelde leider van de K.A.J. en hij houdt zich thans bijna uitsluitend bezig met deze zogenaamde jeugdmigratie. Een aanvraag van de Amsterdamse plaatselijke telefoondienst bij het Rijksarbeidsbureau in 1953 om een groot aantal geschoolde jonge werklieden werd aanleiding tot dit plan. De jeugdbemidde-

laars van het hoofdstedelijke Gewestelijke Arbeidsbureau hebben aan de K.A.J. en de Hervormde Jeugdraad gevraagd bij dit plan behulpzaam te zijn. De proef wordt genomen bij P.T.T., Fokker en het G.E.B. Het G.E.B. neemt geen jongens van buiten de stad voor deze bedrijven dan via de K.A.J. en de Hervormde Jeugdraad, schrijft de Katholieke Illustratie.

De leiding van het K.A.J.-migratiewerk berust bij pater A. W. van Kempen O.M.I. De jongens worden ondergebracht bij gezinnen in Amsterdam en het blad doet een oproep aan gezinnen aldaar om hun deur wagenwijd open te zetten om een jongen van het platteland de kans te geven dit experiment mee te maken.

Schrijver dezes meent, dat het bovenstaande plan uit meerdere oogpunten aandacht verdient, ook van ons.

J. B. MEIJER

Nogmaals: Krishnamurti

Een veelomstreden figuur, die door meer dan een kwart eeuw heen telkens weer de aandacht trekt. Een Oosterling, maar ook meer dan dat: een mens, die iets te zeggen heeft tot iedereen.

Een Hindoe van geboorte, opgevoed door de leiders van de Theosofische Vereniging in een omgeving dus, waarin hij bepaalde leringen, zo niet als de waarheid, dan toch als een voor hem uiterst belangrijke vorm daarvan meekreeg. In het geheel dezer opvattingen paste het denkbeeld, dat de, als gelijkwaardig geziene stichters der grote godsdiensten, religieuze genieën zijn geweest, die een hogere staat van menselijkheid hadden bereikt. Uit de (kleine) kring van deze groten onder de mensen, komt telkens als de tijd rijp is, een helper, voortdrager van een nieuwe religieuze impuls.

Van deze gedachtenwereld uit voert een korte weg naar de verwachting, dat ook onze tijd van geestelijke verwarring en nood door een „Wereldleraar” nieuwe mogelijkheden gewezen zullen worden. Enkele leiders der Theosofische Vereniging spreken (1910) die verwachting uit en voegen er, niet in het openbaar, aan toe, dat hun pupil, Krishnamurti, als voertuig voor zulk een wezen gebruikt zal worden.

Onder deze suggestie groeit Krishnamurti op. Intussen hebben zich in de Orde van de Ster uit het Oosten diegenen verenigd, die deze verwachting delen en zich voornemen „zo te leven, dat zij de leraar zullen herkennen als hij komt.” Alleen hij, die zich geheel in de diepe ernst van dit streven verplaatsen kan, is in staat te begrijpen, hoe inspiratief dit denkbeeld werkte en hoe het Krishnamurti in de periode van zijn volwassen worden moet hebben beïnvloed.

In 1927 begint zijn optreden in het openbaar. Al vrij spoedig blijkt, dat hij een geluid zal laten horen, in vrijwel alle opzichten het tegendeel van wat de voorspellingen, even zovele zekerheden voor zijn toekomstige aanhangers, inhielden. Hij keert zich af van zijn geestelijk verleden, hij ont-knoopt de band, die hem aan zijn organisatie bindt. Hij ziet af van de voor hem en zijn werk klaar liggende materiële hulpmiddelen, maakt – niet zonder moeite – zijn volgelingen duidelijk, dat hij geen aanhang, geen groepsvorming wenst.

Het komt meer voor, dat een tot rijpheid komend mens zich afwendt van de geestelijke omgeving, waarin hij opgroeide, ook dat hij de meegekregen geestelijke bagage overboord gooit. Het komt ook voor, ofschoon veel minder vaak, dat de betrokkene bereid blijkt alle consequenties van zijn frontverandering, ook de materieel psychisch en geestelijk ongunstige op zich te nemen. Het komt echter bijna nooit voor, dat hij na zulk een ommekeer verder gaat zonder het verleden, waaraan hij zich ontworsteld heeft, te verguizen, zonder het in eenzijdige, vernietigende beoordelingen te bestrijden. Dit merkwaardige verschijnsel, dat men bij Krishnamurti kon waarnemen, kan ik slechts daaruit verklaren, dat de wending zich eerst voltrok, nadat hij iets anders van veel groter waarde, iets, dat hem geheel vervulde, ontdekt had. Er was toen voor een negatieve binding aan wat hij verworpen had, voor ressentiment, geen plaats.

Wat was dit nieuwe, een andere leer? Geenszins. Alleen wie hem grondig misverstaat ziet in Krishnamurti de verkondiger van een systeem van denkbeelden. Hij heeft weinig geschreven. Hij spreekt. Hij heeft daarbij de bedoeling mensen te wekken tot geestelijke zelfstandigheid en vrijheid. Hij gaat daarbij van de vooropstelling

In „Mens en Wereld” van 11 Juni publiceerd wij het verslag, dat J. Bijleveld maakte van een bijeenkomst, waar Krishnamurti sprak. Naar aanleiding van dit verslag ontvingen wij van een aantal lezers het verzoek, een nadere uiteenzetting te geven van Krishnamurti's streven en leven. Wij vonden dr D. H. PRINS bereid deze verklaring voor ons te schrijven. Zijn artikel drukken wij hierbij af.
REDACTIE

uit, dat het de bestemming van de mens is zich zelf te zijn. Ieder mens heeft iets eigens, dat hem tot een zelfstandige persoonlijkheid maken kan, als hij zelf de weg zoekt, die hem tot dit doel voert, als hij bovendien in dit zoeken op een evenwichtige wijze alle kanten van zich zelf trekt: zijn denken, zijn gevoelsleven, zijn doen en laten.

Hij richt zich tot degenen, die er naar verlangen hun ogen te openen voor de werkelijkheid van het leven en voor zich zelf de juiste wijze van denken en leven te scheppen. Het telkens terugkerende beroep op de scheppende mogelijkheden in de mens klinkt ons niet vreemd in de oren, het woord werkelijkheid echter is in deze uitlating, die ook steeds herhaald wordt, niet direct duidelijk. Er is zeker niet gedacht aan de werkelijkheid der waarneembare dingen, zoals die door de natuurwetenschappen bestudeerd wordt. Het woord heeft bij Krishnamurti een veel persoonlijker klank. Het is de levenswerkelijkheid waar ieder van ons in staat en die voor ieder van ons anders is: het geheel van ons denken en gevoelen, ons optreden, de wisselende betrekkingen waarin wij tot onze medemensen en tot onze omgeving in de ruimste zin van het

woord staan, het geheel van de invloeden, die wij ondergaan en de wijze waarop wij die verwerken en er op reageren, kortom al datgene te midden waarvan wij onze weg, onze eigen weg zegt Krishnamurti met grote nadruk, moeten vinden.

Deze werkelijkheid zien wij nu door de bril van de opvattingen, die door opvoeding, door eigen zucht tot imiteren, door verlangen naar veiligheid, door drang naar geestelijk zelfbehoud enz. ons deel zijn geworden. „Onze ogen gaan open voor de werkelijkheid van het leven” als wij die bril afzetten en vernietigen. Als we de angst, die ons dan bekruipt, de ruimtevreze zou men kunnen zeggen, te boven weten te komen en proberen opnieuw te beginnen, nu zelf in actie.

Voor dien was immers het in vaste groeven denkende, voelende en handelende schijn-zelf bezig. Krishnamurti houdt niet op te herhalen geen geloofsstelsels, geen voor altijd vaststaande opvattingen, geen filosofische stelsels, geen levensrecepten van welke aard ook (hij daagt zijn gehoor uit door even rustig en even nadrukkelijk te zeggen: geen idealen) kunnen de mens helpen. Juist door hun z.g. vastheid, houden zij hem terug, verhinderen het ontwaken, het altijd weer opnieuw beginnen. Geen uitwendig gezag, van godsdiensten, kerken, verenigingen, van de publieke opinie of van het publieke fatsoen! Daarop steunen betekent eigen creativiteit verstikken, eigen mogelijkheden laten verschrompelen.

Vrij trachten te staan tegenover alle uiterlijke en innerlijke „zekerheden”, onbevangen tegenover „de werkelijkheid van het leven”, zelf experimenteren met haar, zelf zoeken naar de eigen weg en vertrouwen, dat in ons de mogelijkheid daartoe ligt, dat is leven. Zo wordt de mens (vergeef mij de hoofdletter lezer) tot Mens gevormd.

Een beoordeling van Krishnamurti blijve achterwege. Zijn „denkbeelden” beoordelen sticht verwarring. Hoogstens kan men zijn activiteit, zijn werk beoordelen. Want – dit ter afsluiting – al zijn uitlatingen, als stellingen opgevat ongetwijfeld dikwijls betwistbaar, bedoelen slechts de Mens in ons wakker te maken door ons te prikkelen tot tegenspraak, tot eigen activiteit, tot opstandigheid. Hij zelf drukt dit uit door te zeggen: „Experimenteer met wat ik zeg, meer wens ik niet.”
D. H. PRINS

IN MEMORIAM prof. dr B. Faddegon

De 28e Juni is, in de leeftijd van bijna 81 jaar, in Velp gestorven professor Faddegon, oud-hoogleraar in het Sanskrit en de algemene taalwetenschap van de Universiteit van Amsterdam. Het past ons in „Mens en Wereld” deze veelzijdige geleerde, van de op-richting af lid van het H.V. met een enkel woord te herdenken.

Van zijn jeugd af een overtuigd religieus humanist begroette hij, na de oorlog, de op-richting van het H.V. met enthousiasme. Eindelijk kwam er in Nederland een organisatie van mensen die zich ten doel stelden de problematiek van het autonome humanisme te bestuderen en die ijverden voor de gelijkberechtiging in de staat. Het was hem een voortdurende ergernis dat zij, die de zedelijke normen anders funderen dan de openbaringsgelovigen veelal als zedelijk minderwaardig werden en worden beschouwd.

Het H.V. mag het zich tot een eer rekenen, dat deze zo veelzijdige kenner van de grote godsdiensten bewondering had voor de wijze waarop het H.V. werd opgebouwd en geleid. Zijn toenemende doofheid en, in de laatste jaren van zijn leven, toenemende blindheid maakten het hem onmogelijk de bijeenkomsten bij te wonen, maar met grote belangstelling volgde hij de publicaties van het Verbond, die

hij verrijkte met een prachtige studie over „Oud-Indische Mystiek”.

Men weet niet welke zijde van deze grote geleerde het meeste bewondering verdient; zijn grote kennis van de Hindoe-godsdienstvormen, zijn diepe kennis van de wereld waarin het Nieuwe Testament ontstond, zijn toepassing van Freud's ideeën op het terrein der religie, zijn spelend beheersen van de denksystemen van Hegel, Kant en Spinoza of zijn creatieve dichtwerk, culminerend in het Indische drama „Djadadewa”.

Een rijke geest, een hartstochtelijke waarheid-zoeker en een uiterst kritisch maar zacht en soms bijna kinderlijk mens is met prof. Faddegon heengegaan.

De verwondering en bewondering over het mysterie van het bestaan vervulden hem. „Het gaat erom”, heeft hij gezegd, „of iemand het wonder voelt in de schepping”, en hij voegde erbij „niet de wondertjes”. Wij hopen, dat zijn vrouw, die hem, na een zwaar leven zoveel geluk geschonken heeft, troost zal kunnen putten uit de gedachte, dat zij hem verzoend heeft met het leven en dat hij, ook door haar, de rust heeft gevonden om ongestoord te kunnen denken en werken. Want zonder dat was zijn leven niets.
B.

VAN OVER ONZE GRENZEN

Manabendra Nath Roy: een mens op zoek naar zijn waarheid

Ik werd als Narendra Nath Bhattacharya geboren en nam de naam M. N. Roy aan gedurende mijn verblijf in de Ver. Staten. Nadat ik India in het voorjaar van 1915 had verlaten, reisde ik een jaar lang door Zuid-Oost Azië, Indonesië, China, Japan en de Philippijnen. Na een oponthoud van een jaar in Amerika woonde ik 2½ jaar in Mexico en van 1919 tot 1928 in Rusland, daarna 2½ jaar in Duitsland.

„In Mexico richtte ik mede de Communistische Partij op, en in Rusland was ik lid van de Communistische Internationale, waarmee ik in 1928 alle relaties verbrak, omdat ik mij niet langer met de theorie en de praktijk van het communisme kon verenigen.”

„Eind 1930 keerde ik naar India terug, waar ik 6 jaar in de gevangenis doorbracht, onder beschuldiging van „samenzwering tegen de heerschappij van de Engelse Koning over India.”

„Na mijn vrijlating werd ik lid van het „All-India Committee” en van het Congres, dat ik bij het uitbreken van de oorlog echter verliet, aangezien ik het niet eens was met de gevoerde anti-oorlogspolitiek.”

„Ik stichtte daarna, samen met geestverwanten Congresleden in 1940 de „Radical Democratic Party of India”, die in 1948 ontbonden werd toen bleek, dat de partij-politiek niet in overeenstemming te brengen was met de filosofie van het Radicale Humanisme, dat mijn medewerkers en ik aanhangen.”

*„Sedert die tijd heb ik tot geen enkele politieke organisatie behoord en heb mij bezig gehouden met publicaties op filosofisch en historisch gebied, als directeur van het Indian Renaissance Institute in Dehradun, een Culturele instelling opgericht met het doel om leraren en andere jonge intellectuelen op te voeden in de geest van het Radicale * oftewel Integrale Humanisme.”*

Deze even nuchtere als voor een buitenstaander verbazingwekkende levensbeschrijving is ontleend aan een visumaanvraag voor de Ver. Staten, ingediend door M. N. Roy, de stichter van de humanistische beweging in India, afgedrukt in een in Januari j.l. verschenen extra-nummer van „The Radical Humanist” ter herdenking van diens sterfdag op 25 Jan. 1954.

Hoewel dit nummer mij wat laat in handen kwam, meen ik de lezers van „Mens en Wereld” de daarin verschenen artikelen niet te mogen onthouden, omdat zij met elkaar een fascinerend beeld geven van een man, die na een leven rijk aan onstuimige daden, ongewone ervaringen en verloren illusies uiteindelijk tot het inzicht kwam dat niet leerstellingen en systemen de wereld kunnen verbeteren maar uitsluitend de vernieuwing van de mens zelf, en die in het humanisme het enige bevredigende antwoord vond, zowel voor zijn persoonlijk leven als voor de toekomst van zijn land.

De artikelen in dit herdenkings-nummer zijn geschreven door vrienden en medewerkers van Roy. Elk van hen tracht die factoren van deze veelzijdige persoonlijkheid te belichten, die hem het meest boeiden, maar met elkaar ontstaat uit deze waarderungen van Roy als politicus, als sociaal hervormer, als man der wetenschap en

als filosoof het beeld van de mens Roy: onafhankelijk, eerlijk, integer, steeds op zoek naar een waarheid die hij persoonlijk kon aanvaarden.

„Het was zijn drang naar waarheid,” zo schrijft S. Ray, „die hem al heel vroeg deed begrijpen, dat wijsheid niet het monopolie is van een individu, secte of organisatie, maar dat de menselijke geest open moet staan om uit alle bronnen te leren, en dat geen autoriteit, hoe machtig dan ook, boven de kritiek van de menselijke rede verheven is.”

En een andere medewerker van Roy voegt er aan toe: *„Hij bezat die oorspronkelijke opstandigheid, die de mens in de loop der geschiedenis heeft geïnspireerd om de strijd aan te binden met de irrationele krachten in natuur en maatschappij, een geestelijke houding die, wanneer zij met verstand en inzicht gaat gepaard, de mens in staat stelt, zijn fundamentele behoefte aan vrijheid en waarheid te verwezenlijken.”*

Het is deze innerlijke onaantastbaarheid, dit onverschrokken zoeken naar zijn eigen waarheid, die Roy als mens zo sympathiek maakt, ook voor degenen die zich niet kunnen verenigen met zijn extremistische rol na de eerste wereldoorlog. Telkens weer maakt hij zich los van denkbeelden, omstandigheden, organisaties, wanneer deze niet meer voldoen aan de eisen die hij krachtens zijn eigen inzicht, zijn ervaring, zijn geweten moet stellen, ook al brengt hij daarmee zijn persoonlijke belangen of zelfs zijn veiligheid in gevaar.

Wat Roy daarnaast als karakter van groot formaat kenschetst is zijn geestelijke veerkracht, het vermogen om al de uiteenlopende indrukken van zijn leven tot één dynamische eenheid, tot een positieve visie op het leven te verwerken. S. Ray zegt hierover: *„Bij een minder geïntegreerde persoonlijkheid zou een dergelijke overweldigende verscheidenheid van ervaringen tot verwarring of tot ontdaan zwiigen hebben geleid. Maar bij hem werden zij verwerkt tot die grondstof waaruit een groeiende persoonlijkheid en een levensfilosofie worden opgebouwd.”*

En verder: *„Toen uiteindelijk ook het communisme een illusie bleek te zijn, vluchtte hij niet, zoals de meeste ex-communisten, in cynisme en wanhoop, maar deed een stap vooruit en reconstrueerde zijn ervaringen tot een filosofie van de menselijke vrijheid.”*

Om een volledig beeld te krijgen van deze uitzonderlijke figuur is het nodig, nog een andere kant van zijn persoonlijkheid te belichten, nl. zijn activiteit als publicist, denker, filosoof.

Het lijkt voor de beschouwer een raadsel, waar deze man de tijd en de concentratie vandaan haalde, om een zo omvangrijk werk te scheppen. De in dit nummer van de „Radical Humanist” gepubliceerde lijst omvat 36 brochures en 57 boeken, zijn medewerking aan tijdschriften helemaal buiten beschouwing gelaten. Nu nog, bijna anderhalf jaar na zijn dood, verschoont dit tijdschrift haast geen enkele week zonder een tot nog toe niet verschenen artikel van zijn hand.

Voor zover ik uit deze artikelen kan opmaken, — ik heb nog geen van zijn grote werken kunnen lezen en heb dus geen oordeel over

Roy's filosofie als systeem — ligt hun waarde vooral daarin dat zij niet berusten op een langs theoretische weg verkregen inzicht, maar dat zij de vrucht zijn van een rijke, in alle opzichten geestelijk verwerkte ervaring.

Het door Roy opgerichte „Indian Renaissance Institute”, dat zich ook bezighoudt met het publiceren en verspreiden van humanistische lectuur, heeft zich tot taak gesteld, het volledige werk van Roy uit te geven; er zullen posthume geschriften van grote omvang verschijnen, o.a. een blijkbaar monumentaal werk over „De filosofische konsekwenties van de moderne wetenschap.”

Er is een „M. N. Roy Memorial Fund” gesticht, waaraan blijkbaar vele vooraanstaande figuren uit het hedendaagse India hun medewerking verlenen, en dat een oproep richt tot alle lezers van de „Radical Humanist” om mede te helpen eventueel onbekende, in vroeger jaren in het buitenland verschenen geschriften van Roy te achterhalen, ten einde zijn werk zo volledig mogelijk te kunnen doen verschijnen.

Het is niet te verwonderen, dat de humanistische beweging in India na de dood van Roy haar eigen toekomst somber inzagt. In een land waarin letterlijk alles zich nog in opbouw bevindt speelt een mens van groot formaat als leider een nog veel grotere rol dan onder normale omstandigheden.

Mede door de toewijding van de weduwe van de overledene, mrs. Ellen Roy, die als hoofdredactrice van de „Radical Humanist” en als secretaresse van het „Indian Renaissance Institute” met inzet van haar gehele persoonlijkheid het levenswerk van haar man tracht voort te zetten, schijnt het critieke punt overwonnen te zijn.

Na de aanvankelijke verslagenheid gaan er stemmen op, die van nieuwe hoop op de toekomst getuigen: Roy's volgelingen en medewerkers stellen zich ten doel, diens nagedachtenis te eren op de enige werkelijk vruchtbare manier, nl. door zijn ideeën levend te houden en verder te ontwikkelen zoals hij het zelf deed door ze toe te passen op de zich voordoende problemen en daaruit te leren.

En van hen vat een en ander als volgt samen: *„Het zoeken zal nooit eindigen en er is geen absolute waarheid, onze idealen zullen nooit geheel worden verwezenlijkt. Een levensovertuiging, die haar inspiratie put uit een wetenschappelijke visie op en het respect voor de mens, kan nooit in een dogma eindigen. Wij zullen onze taak goed vervullen naarmate wij naar onze idealen leven in het leven van alledag; en daar onze beweging zich ten doel stelt de weg te banen voor een geestelijke wedergeboorte, is haar taak niet langer beperkt tot een kleine groep intellectuelen, zij omvat mannen en vrouwen uit alle lagen der bevolking.”* A. C. T.

* De term „Radical Humanism” is moeilijk te vertalen; het betekent hier zoveel als „oorspronkelijk”, „fundamenteel”.

Geen vrees voor TV

„De televisie zal evenals boek, krant en radio in alle bevolkingslagen doordringen. Ik deel niet de vrees, dat TV culturele vervlakking in de hand zal werken.”

Dit heeft prof. dr T. T. ten Have betoogd op de algemene vergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Naar schatting heeft één procent der Nederlandse gezinnen een televisietoestel.

De 16- tot 24-jarigen blijken de minst trouwe kijkers. Mannen boven de 24 zijn trouwer dan vrouwen, die 's avonds wel eens uit willen.

Hobby's lijden er echter niet onder, evenmin als schoolprestaties. Op het gezinsleven schijnt TV een gunstige invloed uit te oefenen.

EMIGRATIE

en wat er bij komt kijken

De emigratie heeft op 't ogenblik niet meer in zo grote mate de belangstelling als enkele jaren geleden. Toen ging er geen dag voorbij, of er verscheen iets over in de pers. Ondanks de verminderde belangstelling echter, vertrekken er nog jaarlijks tussen de dertig- en veertigduizend personen om te proberen elders ter wereld een nieuw bestaan op te bouwen.

Men zal zich afvragen, hoe gaat dat nu allemaal? Behoeven de emigratie-lustigen maar even naar een ambassade te lopen om een visum af te halen, waarna ze naar een passagekantoor stappen om de reisgelegenheid te bespreken? Kan iedereen, die dat wil, emigreren? Op deze en op nog meer vragen, die bij overdenking van dit probleem onherroepelijk rijzen, wil ik trachten in kort bestek antwoord te geven.

Ik zal eerst nagaan, hoe de deur van het nieuwe vaderland voor de emigrant opengaat.

Bij de emigratie zijn altijd twee landen belanghebbend, nl. het land waaruit de emigrant vertrekt en het land waar hij naar toe gaat. De behandeling van de aanvraag om emigratie geschiedt daarom meestal in nauwe samenwerking tussen deze landen. In Nederland – had u anders verwacht? – bestaat voor iedereen gelegenheid zich voor emigratie aan te melden bij een emigratiekantoor van zijn eigen geestelijke richting, of, mocht men daar geen prijs op stellen (en dat zijn de meesten) bij een openbaar aanmeldingskantoor voor emigratie. Hiervoor zijn de Gewestelijke Arbeidsbureaux aangewezen. Alle aanmeldingskantoren – de openbare en de niet-openbare – lichten de emigrant in over het land waarheen hij wenst te vertrekken. Dit voorlichten geschiedt niet alleen over allerlei materiële zaken, maar ook minder stoffelijke dingen, zoals bv. de geestelijke structuur der bevolking, de godsdienst en het onderwijs komen ter sprake. Tevens wordt de aanvraag zelf, waaraan veel administratieve rompslomp vastzit, in behandeling genomen.

Deze zaken zijn van niet gering belang. Een ouder, die zijn kinderen uitsluitend bijzonder onderwijs wil laten genieten, zal er zich van moeten kunnen vergewissen of dit in het land, of zelfs in de plaats waar hij zich zal vestigen, mogelijk is. Velen ook wensen van tevoren te weten, of zij hun godsdienst kunnen belijden, en het is zeker niet onmogelijk, dat men zal moeten ervaren, dat in het emigratieland geen overeenkomstige kerk wordt aangetroffen.

Voor de humanist is het belangrijk, dat hij weet in welk geestelijk klimaat hij terecht komt, welke de positie van de kerk in het maatschappelijk leven is en of hij organisaties van geestverwanten in zijn nieuwe vaderland zal aantreffen. Teneinde de aanpassing van de emigrant aan de nieuwe omstandigheden zo vlot mogelijk te doen verlopen, worden in Nederland voorbereidingscursussen georganiseerd, tijdens welke in het bijzonder de nadruk wordt gelegd op het leren van de taal, meestal Engels.

Op de aanvraag om emigratie wordt door de autoriteiten van het emigratieland het fiat gegeven als de emigrant aan alle, door dit land gestelde eisen ten opzichte van leeftijd, beroep, gezondheid enz. voldoet.

Bij de aankomst in het nieuwe land ziet de emigrant dat de invloed van de organisaties, die zich in Nederland op het terrein van de emigra-

tie bewegen, zich ook tot hier uitstrekt, want naast de vertegenwoordigers van de overheid zijn de vertegenwoordigers van de kerken de emigrant, die thans immigrant heet, behulpzaam om zijn moeilijke aanvangsperiode zo goed mogelijk door te komen.

Nu rijst de vraag: in hoeverre de humanist bij het emigratiegebeuren een taak heeft. De in de stichting „Mens en Wereld” samenkommende organisaties op humanistische grondslag hebben een emigratiecommissie in het leven geroepen, die de problemen ten aanzien van de emigratie van niet-bij-een-kerk-aangeslotenen bestudeert.

Zoals reeds gezegd zijn op het terrein van de emigratie enkele maatschappelijke organisaties werkzaam. De belangrijkste zijn: De Katholieke Emigratie Stichting, De Christelijke Emigratie Centrale en de Algemene Emigratie Centrale. Bij de laatste organisatie is de Stichting „Mens

en Wereld” aangesloten. Daar de A.E.C. in alle lichamen, waar de emigratiezaken ter sprake komen vertegenwoordigd is, spreekt automatisch ook het humanistische volksdeel een woordje hierin mee.

De taak van de Commissie van „Mens en Wereld” is omvangrijker dan uit de enkele hierboven weergegeven opmerkingen valt op te maken. Enkele onderdelen van het werk zijn: het verzamelen van materiaal betreffende de geestelijke structuur van de bevolking van de emigratielanden, opdat de emigranten voor hun vertrek zo goed mogelijk voorgelicht kunnen worden. Verder zal de commissie contact moeten zoeken met geestverwante landgenoten in de emigratielanden. Door de opbouw aldaar van een apparaat, dat zich gaat belasten met de ontvangst van de nieuwe emigranten en behulpzaam is bij het overbruggen van de kloof, die tussen het oude en het nieuwe bestaat – waardoor de aanpassing voorspoediger verloopt – zal men bereiken, dat het aantal mislukkingen, ook van de emigratie van niet bij een kerk aangeslotenen, zo gering mogelijk is.

Het behoeft nl. geen betoog, dat door een mislukte emigratie een moeilijk te beschrijven stuk menselijk leed wordt veroorzaakt.

De emigratie is een maatschappelijk verschijnsel, dat natuurlijk is gegroeid en het feit, dat ieder jaar weer een gedeelte van de Nederlandse bevolking wegtrekt, behoeft niets tragisch in zich te hebben, als 't maar geschiedt op een zodanige wijze, dat de risico's voor het individu tot een zo gering mogelijk aantal worden teruggebracht.

J. G. SCHUMACHER

„TRIJNTJE FOP”

Kees Stip is een dier sublieme dwazen, die de laatste jaren tonen dat calvinistische ernst nog niet al ons gevoel voor humor heeft overwoekerd. Zijn „Dieuwertje Diekema”, persiflage op Werumeus Buning's „Maria Leci-na”, is terecht beroemd geworden. De laatste tijd houdt hij zich bezig met „De dierkundige dichtoefeningen van Trijntje Fop”, die bij tussenpozen in „De Volkskrant” verschijnen. Boucher heeft een aantal der beste gebundeld, Bertram maakte er tekeningetjes bij die even zot zijn als de „dichtoefeningen”, en zo is een boekje ontstaan – prijs f 3,50 – dat een uur

lang alle lasten van deze tijd volkomen verjaagt.

De niet zo productieve Kees Stip moet men minstens op één lijn stellen met die andere groten der humor Carmiggelt, Annie Schmidt, Bommans. Ook bij hem dat gevoel voor het dwaze in intermenselijke (bij hem verhuuld tot interdiërlijke) verhoudingen, bij hem eveneens dat spel met woorden, die hij vrijmoedig kneedt tot de vormen, welke hij nodig heeft. Maar meer dan onze woorden kunnen die van Stip zelf leren, hoe bevrijdend de humor van zijn „dichtoefeningen” werkt. S.

OP EEN MADE

*Dit weekend ging een groepje maden
In Scheveningen pootjebaden.
De welbespraakste van het stel
sprak: „Makkers, merken jullie wel?
Er zijn hier heel wat maden bij
die made zijn in Germanij”.*

Mixed pickles

van vakantie-lectuur

Ik moet bekennen, dat ik met enige tegenzin begonnen ben aan „Gezwoeren kameraden” van Leon Uris (verschenen bij Uitg. Hollandia Baarn, f 8.90). Omdat het zo kennelijk een „turf” is, of omdat het wéér een „oorlogsroman” is? De omvang van een boek schrikt mij gewoonlijk niet af, en ik herinner mij, dat ik destijds „The naked and the dead” van Norman Mailer, in één adem uitgelezen heb. „The Young Lions” van Irwin Shaw deed me, ondanks enkele knappe fragmenten, al veel minder.

En daar is nu dit „Battle Cry”, zoals de oorspronkelijke Amerikaanse titel luidt: de belevenissen van een achttienjarige jongen, die in 1942 dienst neemt bij de mariniers en na een vooropleiding wordt ingezet in de strijd tegen Japan in de Stille Zuidzee. Parallel aan de lotgevallen van deze Danny Forrester lopen die van een aantal van zijn kameraden: hun ervaringen in het opleidingskamp, in kroegen en op het gevechtsterrein, hun persoonlijke problemen en liefdesavonturen.

De roman is „vlot” en met kennis van zaken geschreven (waarschijnlijk bevat hij veel autobiografische elementen, de nu dertigjarige auteur nam zelf als radiotelegrafist bij de Tweede Mariniers Divisie deel aan de oorlog) maar rommelig van compositie, of liever gezegd: er is in dit boek nauwelijks sprake van bouw. De gezamenlijke en individuele belevenissen zijn bij stukken en brokken samengevoegd tot een vrij vormeloos geheel. Psychologische diepgang heeft de roman niet, de karaktertekening blijft aan de oppervlakte, de auteur beperkt zich tot beschrijving van daden en reacties der hoofdpersonen, op motieven en/of achtergronden wordt niet of ternauwernood ingegaan.

Norman Mailer's „The naked and the dead” was vooral indrukwekkend door de geslaagde combinatie van actie en het psychologische af tasten van de verschillende persoonlijkheden. Leon Uris' boek is naiever en daarom op zijn best wel sympathiek, al moet men zeggen, dat sommige gedeelten, vooral de liefdes-scènes, bedenkelijk dicht in de buurt komen van het geijkte film-scenario en de magazine-story. De oorlogservaringen van de schrijver hadden, onversneden, wel stof voor een goede reportage of novelle opgeleverd. Het is jammer, dat hij zijn authentieke kazernes- en loopgravenmateriaal met cliché's heeft aangelengd tot een „best-seller”.

Over „turven” gesproken: ook „Rode Orm” van Frans Bengtsson mag er wezen. Ik kan mij voorstellen, dat er serieuze lezers zijn, die met een angstig voor gevoel dit „kloeke, fraai gebonden boekwerk-in-cassette” ter hand nemen. In dergelijke luxueuze uitvoering wordt in het algemeen eerder lectuur-kwantiteit dan kwaliteit aangeboden. Als het dan nog een vertaling uit een Scandinavische taal blijkt te zijn, slaat zelfs een tegen de zonde van het literair snobisme wakende lezer de schrik om het hart. De winden hebben te lang en te hevig om de rotsen gewaaid.

Men zou met een aan het „één-twee-drie-in-godsnaam” verwant gevoel in „Rode Orm” gaan bladeren, ware het niet, dat de naam van de auteur verwachtingen wekt. Eerlijkheidshalve moet ik bekennen, dat de naam Sven Stolpe

(schrijver van het enige tijd geleden hier door mij besproken „Spel tussen de Coulissen”) óók een gunstige klank voor me had, maar dat zijn roman me teleurstelde.

Ik begon dus met reserve aan „Rode Orm”, en schoof de bontgekleurde folder waarop de uitgever de loftrompet over dit werk steekt, voorzichtig terzijde. Maar, o wonder: de uitgever heeft gelijk! Er staat geen woord teveel op de reclame-folder, en wát er staat is wáár ook! Dit is een grootse roman. Het boek is „spannend, meeslepend, brutaal en geestig, charmant en veroverend”!

Het is een historisch verantwoord, op grote feiten- en vooral sfeer-kennis berustend beeld van een Viking op zwerftocht door het Europa van de elfde eeuw, en tegelijkertijd een uitstekend verhaal in de traditie van het sinds onheugelijke tijden gewaardeerde genre van de picareske- of schelmenromans. Wat het geheel extra kruidig maakt, is de toon van ironie waarmee de schrijver ons de avonturen van Rode Orm, zeevaarder, koopman en zwerver, opdist; een ironie, in zijn naïeveteit, droogheid en „understatement” nauw verwant aan de toon waarin de oude IJslandse saga's gesteld zijn. De auteur staat iets terzijde van zijn personages, hij neemt ze niet helemaal au sérieux, en toch maakt hij ze door zijn plastische beschrijvingskunst uiterst reëel en menselijk. Wij meesmuilen om hen en om hun belevenissen, om dan plotseling te ontdekken, dat we eigenlijk om onszelf lachen.

Dit is een levend, knap en hoogst vermakelijk boek, uitstekend vertaald door mevrouw dr P. M. Boer-den Hoed, en uitgegeven door J. M. Meulenhof (Amsterdam). Het kost f 14,50, maar dat is het waard!

Een ruiker Camelia's, geplukt in het Parijs van de Romantiek”, zo heeft Anne H. Mulder het kleine boek genoemd, dat in de loop van dit voorjaar bij N.V. Querido's Uitg. Mij. (Amsterdam) is verschenen (f 6,90). Het is, voor wie zich ook maar enigszins interesseert voor de in die titel genoemde begrippen, boeiende lectuur. Hoe zou men het naar vorm en inhoud moeten karakteriseren? Een cultuurhistorische causerie, smaakvol verpakt als levensverhaal van de beroemde courtisane Alphonsine Plessis, die Dumas fils onsterfelijk heeft gemaakt in zijn „La Dame aux Camélias”?

Het boek is echter dan een roman, romantischer dan een essay, suggestiever en veelomvattender dan een biografie. De lezer ziet Alphonsine opgroeien van schuw, morsig dorpskind tot grande dame van de Parijse demi-monde, volgt haar naar de top van roem, naar weelderige appartementen, équipages, soupers, adellijke minnaars, en dan, snel langs de steile neerwaartse lijn van de curve, naar een vroege dood aan de modeziekte van de Romantiek, de tering.

Achter haar broze en nog altijd mysterieuze gestalte, rijst een wereld op, met de sfeer van zowel Gavarni als Daumier: de stad Parijs van omstreeks 1850, bruisend van leven en tegelijk gisting van ontbinding, het licht van de grote boulevards, parken en paleizen, de schaduw van stegen en krotten, het temperament, de gewoonten, de voorkeur en tegenzin van een heel volk, de hartslag van een tijdperk. Alphonsine Plessis is in dit boek méér dan de bekoorlijke

Letterkundige kroniek

door

HELLA S. HAASSE

trait-d'union tussen fris en amusant vertelde anecdoten en brokjes werkelijkheid-van-toen, zij is als het ware de belichaming van de tijdgeest, van de Romantiek zelf.

Het lijkt mij kenmerkend voor het talent van Anne H. Mulder, dat zij ons dit van de eerste tot de laatste bladzij weet te suggereren, en daarbij steeds dichtelijk, geestig en luchtig blijft vertellen, nippend van dit, tippend aan dat, met een vanzelfsprekend gemak, een eruditie en een mensenkennis die tot de zeldzaamheden zijn gaan behoren. „Een ruiker Camelia's” is smaakvol uitgegeven. Tussen de tekst zijn reproducties van oude gravures en pentekeningen afgedrukt.

Twee Rode Reeën” van Aar van de Werfhorst heeft me vooral bekoord door de evocatie van het Veluwe-landschap. Het is een novelle vol zomergloed, vol van de pracht van bos, rivier, weide en korenveld, geschreven door iemand, die met scherpe, liefdevolle blik de natuur in de wisseling der jaargetijden, mensen en dieren in zich opneemt. Het simpele verhaal, over de liefde van Jentje, het meisje uit een woonwagenkamp, en Lob, de zwervende paardenhandelaar, over hun vrijage en huwelijk en het plotselinge einde van hun geluk, wanneer Lob door de Duitse soldaten wordt weggevoerd, heeft Van de Werfhorst sober en helder verteld.

Tussen de regels door leest men nog iets anders, de geschiedenis van Jentje en Lob schijnt slechts voorwendsel om dat andere te uiten: het verlangen naar een leven in onschuld en vrijheid en één-zijn met de omringende natuur, een verlangen dat gestalte krijgt in het beeld van twee rode reeën, die na een zomerse regenbui bij het licht van de ondergaande zon door een roggeveld springen.

„Waar ze ópveerden schoot een regenboog-kleurige stralenkrans mee omhoog, die heel snel weer uiteen spatte. Dat waren de regendruppels die de reeën uit de aren schudden en waar het licht in brak. Toen zei Lob: Zo zou ik met jou willen leven! — Dat was het enige blijk van liefde, dat hij haar in woorden gaf.”

Ik heb Van de Werfhorst wel eens horen kenschetsen als een enigszins buiten de werkelijkheid staande romanticus. Men kan hem bezwaarlijk „actueel” noemen in de betekenis die gewoonlijk aan dat woord gegeven wordt. Maar zijn werk rangschikken onder streekromans-met-een-lyrisch-tintje is hem onrecht doen. Ik geloof, dat hij zelf leeft, en de mensen waarover hij in het algemeen schrijft láát leven, vanuit een gevoel van verbondenheid met natuur en landschap, dat de meesten van ons misschien „ouderwets” noemen omdat zij het zelf niet meer kennen of verloren hebben.

Het boekje is geïllustreerd met tekeningen — impressies van bos en kreupelhout — van Paul Citroen. Het werd uitgegeven bij L. J. C. Boucher (Den Haag) en kost f 4,50.

In verband met de vacaties
verschijnt het volgende nummer
van „Mens en Wereld”
pas op 20 Augustus.

KINDERKAMPEN

in het kamphuis
„De Korenbloem”
te Elspeet,
van 30 Juli tot 6 Augustus
en van 6 tot 13 Augustus
Ervaren leiding
Prijs: f 32,50 per week en f 4,- verplicht
zakgeld (o.a. voor bustocht)
Vooruitbetaling van f 10,-
Aanmeldingen „De Ark”
Belvédèrelaan 14 te Nunspeet

ZOMERHUISJE

op het terrein van De Ark te huur,
• volledig ingericht,
• 5 slaapplekken,
• stromend water,
• electrisch licht en gas
f 40,- per week, met pension
f 38,50 p. p., kinderen reductie
Vrij na 14 September
Inlichtingen verstrekt De Ark

DE ARK

Humanistisch Conferentie-
en Vacantieoord

Pensionprijzen: f 6,- per persoon per dag, bij ver-
blijf van één week of langer: f 5.50 per dag.
Speciale tarieven voor kinderen en groepen
Vraagt inlichtingen!

Belvédèrelaan 14 Nunspeet
Tel. K 3412-2404

ERASMUS

Spel van het Humanisme
door Prof. Dr. Garnt Stuiveling

In dit toneelstuk heeft Garnt Stuiveling
de innerlijke ontwikkeling van deze grote
Nederlander uitgebeeld

154 pag. Prijs geb. f 7,90

Uitgave van Querido, Amsterdam

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau
van het Humanistisch Verbond,
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960

Belasting-consultatiebureau

„Fiscaal instituut”
o.l.v. B. en T. M. Hamstra

Kantoren:

Groningen, Taco Mesdagstraat 42
Telefoon 26194
Zwolle, Wilhelminastraat 12
Telefoon 6278

N.V. Levensverzekering-Maatschappij

AURORA (opgericht 1887)

Amsterdam - Herengracht 62 - Telefoon 47006-42878

Kapitaal-, Lijfrente-, Volksverzekeringen

en ... het veel gevraagde

Aurora Spaarcertificaat

(3% rente en een gegarandeerd spaarkapitaal ook na overlijden)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op
toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie minimaal f 3,- p.j.
De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

Alle gewenste inlichtingen:

Hoofdkantoor Riouwstr. 186, Tel. 554797, 's-Gravenhage

Zojuist is
verschenen

*Ontmoeting der
Levensovertuigingen*

Eenserie inleidingen, gehouden
op de Zomerschool 1954

Inhoud

Vrijzinnig Christendom
door Dr. H. Faber

Scepticisme
door Dr. A. L. Constandse

Het Katholicisme
door Dr. B. Delfgaauw

Protestantisme
door Prof. Dr. J. H. Bavink

Humanisme
door Dr. J. P. van Praag

Prijs f 1,90 franco toegezonden

Te bestellen bij:
Centraal Bureau Hum. Verbond
Bleyenburgerstraat 1 - Utrecht
Telefoon 10163 - Giro 304960

Te huur te Zeist vlak bij bos
van 14-28 Augustus

Benedenhuis met grote tuin

Prijs nader overeen te komen
Brieven onder Nr. Juli 4 bur. van dit blad

Humanisme en Religie

een serie opstellen van
J. P. van Praag, D. H. Prins,
P. Schut, G. H. Streurman,
H. Redeker en Kwee Swan Liat.

Ingenaaid f 1.90

Bestellingen op post-giro 304960
t.n.v. Humanistisch Verbond,
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht
of bij de plaatselijke gemeen-
schappen

Testamentaire Beschikking

*

Degenen die het Humanistisch Verbond
willen gedenken bij testamentaire
beschikking, verzoeken wij daartoe
de volgende vorm te kiezen:

„Ik vermaak aan het Humanistisch Ver-
bond te Utrecht de som van
uit te keren binnen maanden na
mijn overlijden, vrij van alle kosten en
rechten”.

ECONOMIE EN RELIGIE

De titel van dr T. P. van der Kooy's boek „Op het grensgebied van economie en religie” – Uitgave: gebr. Zomer en Keunings, Wageningen; prijs f 7,90 – trok ons zeer aan omdat er ongetwijfeld belangrijke aspecten aan het onderwerp zijn. Dat de inhoud ons tegenviel kan dus evengoed aan ons als aan de schrijver liggen. Wellicht hadden wij onze verwachtingen te hoog gespannen.

Hierbij moet ik echter terstond erop wijzen, dat de schrijver zich ervan bewust is het complex van door hem aangeroerde vraagstukken niet uitputtend, zelfs niet systematisch, te hebben behandeld. Het boek is een bundeling van opstellen, door de schrijver, zeer bescheiden, zelfs niet aangekondigd als „voorstudies”, maar als „schetsen”, waarvan hij hoopt, dat zij deze of gene een aansporing mogen bieden tot grondige bestudering van de vraag op welke punten en in hoeverre economie en religie elkander raken en de economie door de religie wordt beïnvloed.

Naar schrijvers vaste overtuiging houdt de plaats van het economische in het leven verband met de relatie tussen het economische en het religieuze. Voor zover hij daarmee bedoelt, dat het economisch leven door allerlei niet-economische factoren, met name door normen van een andere orde wordt beïnvloed, kunnen wij deze overtuiging delen. De schrijver betoogt echter tevens, dat de economische wetenschap daarmee rekening dient te houden, en deze stelling komt mij onhoudbaar voor.

Voor humanisten – maar, naar ik hoop, voor hen niet alleen – is het opvallend dat de schrijver, mijns inziens in tweeërlei opzicht volkomen ten onrechte, maar gezien vanuit zijn levensovertuiging wel begrijpelijk – in zijn bewijsvoering de Bijbel en het Evangelie neemt als bron van alle normen.

Gezien het hierboven geschetste karakter van het boek, heeft het weinig zin diep op de inhoud in te gaan. Men beoordeelt iemands werk niet op basis van wat hij zelf „schetsen” noemt. Wij volstaan derhalve met de opmerking, dat deze schetsen verantwoord geschreven zijn, al werkt de bezigende terminologie nogal verwarrend. Deze toevoeging zal de schrijver ongetwijfeld tegenvallen omdat hij juist poogt in het eerste hoofdstuk de gebruikte termen goed te definiëren. Deze poging is echter ten dode opgeschreven omdat hij het spraakgebruik eenvoudig negeert en – wat erger is – onverantwoord de begrippen „economie” (volkshuishouding) en „maatschappij” synoniem verklaart.

Voor hen die geïnteresseerd zijn, doch vrezen met een speciaal op economisch geschoolden ingesteld boek te maken te zullen krijgen, moge hier worden opgemerkt, dat die vrees ongegrond is. Op de binnenzijde van de omslag staat terecht, dat het boek is ingesteld op algemeen ontwikkelde lezers met belangstelling voor sociaal-economische vraagstukken.

Het is ons bekend, dat van dezelfde schrijver een ons (nog) niet ter bespreking toegezonden, boek verschenen is met als titel „Over economie en humaniteit”. Het lijkt ons buiten twijfel, dat beide boeken een onderwerp behandelen dat nog te weinig aandacht heeft gekregen. Van deze gezichtshoek uit bezien is het zeker toe te juichen, dat het aan de orde is gesteld.

J. B.

IK denk er ZO over

Een kleine correctie

In M. en W. van 14 Mei vond ik een artikel, met als opschrift „Amerikaanse visie”. De schrijver verwijst hierin naar mijn mededeling inzake de wijze waarop humanisten, in casu predikanten, die tevens lid zijn van een kerkgenootschap (Unitarian Society) in het publiek optreden. Mocht ik in mijn berichtje de indruk hebben gevestigd, dat de Amerikaanse vrienden hun bijeenkomsten in een kerkgebouw plegen te houden met annex een min of meer kerkelijke liturgie, dan haast ik mij met de meeste klem deze indruk te ontzenuwen.

Want niets is minder waar dan dit. De vergaderingen van de Humanistic Society worden nog steeds op dezelfde wijze gehouden als in Holland. Ook hier discussie-groepen over het gehele land verspreid, de grootste bevinden zich in het oosten des lands. Het enige verschil met Holland is, dat de meeste humanisten tevens

lid zijn van een kerkgenootschap of althans 's Zondags een kerk bezoeken, zij het dan ook van zeer vrijzinnige richting. The Humanistic Society werd enkele jaren geleden hier opgericht door veertien predikanten van de Unitarian Society.

Naar mij ter ore kwam, heeft deze Society zich de laatste tijd speciaal in het strijdperk geworpen tegen het streven van kerkelijke richtingen (katholieken in hoofdzaak), om speciale godsdienstige scholen te stichten, gesubsidieerd door de regering. Er is een dame (haar naam is me ontgaan) lid van genoemde Society, die de moed had de Supreme Court (enigszins vergelijkbaar met de Hoge Raad bij ons) in deze materie tot andere gedachten te brengen en ze heeft haar strijd voor wat wij zouden noemen de „openbare school” met veel succes gevoerd niet alleen, doch ook in een boekwerk samengevat en op grote schaal verspreid. Neen, a.u.b. geen kerk voor humanisten!

Salt Lake City

STEPHEN PONS

Lotsverbetering voor India's „onaanraakbaren”

De „onaanraakbaren”, kastelozen of paria's, in India de geminachte slachtoffers van religieuze en sociale vooroordelen, zien sedert kort hun positie verbeterd door een wet, aangenomen op 28 April door het Indische parlement, meldt een correspondent van het „Algemeen Handelsblad” (28 Mei). Door deze wet wordt het kastenstelsel afgeschaft en iedere vorm van discriminatie van een lid van de vroegere groep der paria's – waartoe ruim 50 miljoen Indiërs behoorden – gestraft met zes maanden gevangenisstraf en een boete van 500 rupiahs. Ofschoon men betwijfelt of de wet voldoende nagevolgd zal worden, mag haar aanvaarding van revolutionaire betekenis worden genoemd. Het is een verheugend feit, dat de regering zich er duidelijk voor heeft uitgesproken de gelijkgerechtigdheid voor de paria's te waarborgen. De eeuwenoude tradities van de Indische maatschappijstructuur maken het evenwel onmogelijk op zulk een korte termijn als de regering zou wensen het kastenstelsel en zijn uitwassen uit te bannen. Evenals in andere landen, waar men oplossingen zoekt voor het rassenprobleem, kunnen hervormingen slechts zeer geleidelijk worden doorgevoerd.

Het is niet gebleven bij het stellen van een straf op discriminerende behandeling van onaanraakbaren. De overheid heeft in het centrale parlement zeventig zetels voor de afgevaardigden van de paria's gereserveerd en 483 zetels in de wetgevende machten der samenstellende staten. De onaanraakbaren mogen thans solliciteren naar functies in het leger en in het kader van het huidige vijfjarenplan is een subsidie van ruim 408 miljoen rupiahs toegezegd voor het treffen van sociale voorzieningen.

Voor de buitenlanders in India zijn de tegenstellingen tussen de bevolkingsgroepen onderling scherp. Zij doen denken aan de apartheid in Zuid-Afrika en die in Amerika. Een redacteur van een Zuidafrikaans dagblad, die vorig jaar een bezoek aan New Delhi bracht, zei zelfs geschokt te zijn door het Indische „rasenprobleem”.

De rechten, die de onaanraakbaren sinds eeuwen misten zijn: het bezoeken van bepaalde tempels; het volgen van openbaar (lager) onder-

wijs; dienstneming bij openbare instanties en het bezoeken van openbare gelegenheden als restaurants, zwembaden, bioscopen e.d. In kleine dorpsgemeenschappen moesten paria's vrouwen dikwijls tot ver buiten het dorp lopen om water te halen, daar het gebruik van de bron in het dorp hun was verboden.

De onaanraakbaren hebben zich gedurende eeuwen moeten bepalen tot het verrichten van werkzaamheden waarvoor leden der kasten zich te hoog achtten. Het ernstigst werden zij evenwel benadeeld door hun religieuze „onreinheid”, de eigenlijke oorzaak van hun „onaanraakbaarheid”. Gebeurde het dat een lid van een kaste toevallig op de schaduw van een onaanraakbare trapte, dan kon hij zich alleen door het nemen van heilige baden en het uitspreken van gebedsformules reinigen.

De duurzaamheid van het Indische kastenstelsel lag waarschijnlijk in het feit, dat de paria's zich altijd met het lot hebben verzoend om religieuze redenen. Hun geloof heeft hen ervan weerhouden revoluties te ontketenen. Volgens het Hindoeïsme, waarvan vrijwel alle paria's aanhangers zijn, is ieder mens verantwoordelijk voor zijn eigen lot. Desondanks heeft de regering nu een begin gemaakt met het liquideren der discriminatie van de „onaanraakbaren”.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr H. Bonger. Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie en advertenties: Bleyenburgstraat 1, Utrecht. Tel.: 10163. Postgiro 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementenprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.
Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr W. J. Jong en H. Kuysten. Administratie-adres: Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O.) Abonnementsprijs f 3,— per jaar

Het

Information Bulletin

van de

International Humanist and Ethical Union

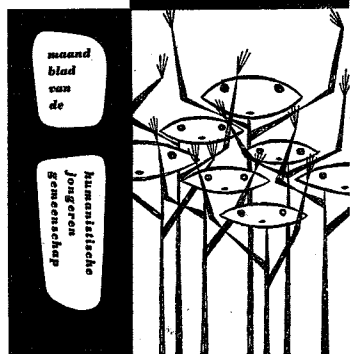
houdt U regelmatig op de hoogte van het nieuws van de bij bovengenoemde organisatie aangesloten humanistische verenigingen in Amerika, Engeland, België, Zuid-Afrika, India enz.

Versijnt elke drie maanden in de Engelse taal

Abonnement: f 3,— per jaar

Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht
Tel. 10163 Giro: 304960

LIBERTYN

wat leeft er onder de jongeren?

maandblad h.j.g.

redactie secr.: n. tuindorplaan 64 overveen

abonnement f 2,— per jaar

postgiro 584802 t.n.v. penningmeester h.j.g. te rotterdam

RUIMT OP!

Dáár heeft U op gewacht!

SPECIAAL ten behoeve van de lezers van *Mens en Wereld* beginnen wij met onze

OPRUIMING

23 Juli a.s. 9 uur precies

Al onze kwaliteitskleding gaat met 10-tallen guldens naar beneden

Enige sprekende voorbeelden:

Tropical costuums

van f 87.— voor f 46.— enz.

Kamgaren costuums

van f 78.— voor f 40.—

Winterjassen

van f 100.— voor f 48.—

van f 120.— voor f 65.—

van f 140.— voor f 70.—

Regenjassen

in alle modellen

van f 49.— voor f 27.— enz.

Pantalons

in Kamg., Gab. enz.

van f 29.— voor f 16.— enz.

Sportcolberts

van f 49.— voor f 32.— enz.

Dames

Mantel-costuums

in Kamgaren en Tropical

van f 89.— voor f 49.—

van f 99.— voor f 59.— enz.

Damesmantels

in swagger en aangesloten modellen

van f 67.— voor f 39.—

van f 79.— voor f 39.— enz.

Op onze bekende wereldmerkartikelen, costuums, regenjassen etc. met vastgestelde prijzen, zeer grote kortingen van **10 tot 25 procent**

Nieuwendijk 143 - Amsterdam

TELEFOON 47135 - NA 6 UUR 710734

Op vertoon van deze advertentie worden reiskosten half vergoed
(Deze prijzen gelden t/m 20 Augustus) - Maandags tot 1 uur gesloten